

MODERN KIRMANCCA (ZAZACA) EDEBİYATI

Roşan LEZGİN

Kurmancca, Soranca ve Lurca lehçelerine nazaran Goranca ile birlikte kadim dillerin özelliklerini kendinde daha çok koruya gelen Kırmancca (Zazaca), yazılı alanda en geç kullanılan Kürt lehçesidir. Bu sunumda, son yıllarda hızla gelişen Modern Kırmancca Edebiyatı'nın başlangıcı, gelişimi ve bugünkü durumunu anlatmaya çalışacağım.

Edebiyat, dilin gündelik (prosaic) kullanımından nitelikçe farklı, daha doğrusu, dilin estetik bir şekilde kullanıldığı kurgusal eserlere denir. Edebiyatı, “sözel edebiyat” ve “yazılı edebiyat” olarak iki ana kısma ayırdıktan sonra, yazılı edebiyatı da “klasik edebiyat” ve “modern edebiyat” olarak iki ayrı kısımda düşünüyorum.

Edebiyatta “klasik” kavramı, kabaca, belli bir gelenek çerçevesinde üretilen veya kendileri gelenekselleşmiş olan eserler için, “modern” kavramı ise, “gelenekten kopan”, “geleneğe karşı” olarak üretilen eserler için kullanılmasına rağmen, ikisi de çok farklı anlamları olan tartışmalı kavramlardır. Bundan dolayı, bu çalışmada “klasik edebiyat” ile “modern edebiyat” kavramları ayrımını şöyle yapacağım. Ehmedê Xasî'nin *Mewludê Kirdî* ve Usman Efendîyê Babij'in *Bîyîşê Pêxamberî* gibi belli bir gelenek çerçevesinde üretilenler ve yine, geleneksel kalıplarla üretilen edebi eserleri “klasik Kırmancca edebiyatı” olarak, serbest tarzda yazılan tüm şiir, hikâye ve romanları da “modern Kırmancca edebiyatı” olarak tanımlayacağım.

Yöreden yöreye kendilerini **Kırmanc**, **Kird**, **Dimili** ve **Zaza**, konuştukları lehçeyi de **Kırmancki**, **Kirdki**, **Dimilki** ve **Zazaki** olarak adlandıran Kürt toplumsal gruplarından Kırmanclar, Bingöl, Elazığ ve Tunceli illerinde ağırlıklı olmak üzere 12 ilin sınırları içerisinde yaşamaktadırlar. Ayrıca, Gümüşhane ve Aksaray illerinde, Malatya ilinin Pütürge ve Arapkir, Kayseri ilinin Sarız, Ardahan ilinin Göle ilçesinde yerleşik olarak bulunmaktadır¹. 1996 yılından bu yana Kırmancca üzerinde standartlaştırma çalışmaları yürüten ve gramer yapısını tespit ederek yazım kurallarını oluşturan Vate Çalışma Grubu², yukarıda saydığım adlardan “**Kırmancca**”yı tercih ettiğinden, ben de bu adı kullanacağım³.

¹ Malmîsanij, *Kird, Kırmanc, Dimili veya Zaza Kürtleri*, Deng Yayınları, İstanbul 1996, s. 3-4

- Munzur Çem, “Kırmança (Zazaca) Konuşan Kürtler Ve 20. Yüzyıl Kürt Direnişlerinde Roller”, *Gelawej*, <http://www.gelawej.org/pdf/DirenislerdeKirmanc%5B1%5D.pdf>

² Malmîsanij, “Grûba Xebate ya Vateyî”, *Zazakî.Net*, http://www.zazaki.net/html_page.php?page=gruba_xebate

³ Grûba Xebate ya Vateyî, *Rastmuştîşê Kırmancî*, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul 2005, s. 18

Kırmanclar tarafından yazılmış ilk Kırmanca metin, Lice Müftüsü Ehmedê Xasî'nin (1867-1951) Diyarbakır'da 1899 yılında Litografya Matbaası'nda 400 nüshası resmi ruhsatla yayımlanmış *Mewludê Kirdî* adlı manzum eseridir⁴. Diğer bir eser ise, 1933 yılında Celadet Alî Bedirxan'ın (1893-1951) Şam'da yayımladığı, Siverek Müftüsü Usman Efendîyê Babij'in (1852-1929) *Bîyîşê Pêxamberî* adlı manzum eseridir⁵. Türkiye'de Kürtçe üzerinde uygulanan katı baskı ve yasaklardan dolayı bu ilk iki klasik eserden sonra çok uzun bir süre herhangi bir yazılı çalışma olmamıştır. Kırmancların sadece Türkiye sınırları içerisinde yaşadıklarından, başka bir yerde de herhangi bir yazılı çalışma olmamıştır.

1970'li yıllarda Kürtler arasında siyasi bilinçlenmenin gelişmesiyle Kürtçenin Kurmanca lehçesinin yanı sıra Kırmanca (Zazaca) lehçesiyle de yazılmaya başlanmıştır. Kırmanca'da ilk modern edebi metinler, Kürt dilbilimci ve araştırmacı yazar **Malmîsanij** tarafından *Tîrêj* dergisinde yayımlanmıştır⁶. *Tîrêj* dergisi, Türkiye devleti sınırları içerisinde sadece Kürtçe (Kurmanca ve Kırmanca lehçeleri) olarak yayımlanmış ilk dergidir aynı zamanda⁷. Cumhuriyet döneminde Kırmanca yazınında, Celadet Alî Bedirxan, Hemzeyê Miksî, Şam Kürtlerinden Musa Beg ve Ekrem Cemilpaşa'dan oluşan bir komisyon tarafından 1931 yılında Şam'da kabul edilen 31 harfli Latin Kürt Alfabeti kullanılmıştır⁸.

Modern Kırmanca edebiyatında *Tîrêj* dergisinin çok önemli bir yeri olduğundan, ayrıntılı bir şekilde anlatmak gerekir. *Tîrêj* dergisinin ilk sayısı, 1979 yılının sonbaharında İzmir'de çıkmıştır. Ancak üç sayısı yayımlanan derginin dördüncü sayısının hazırlıkları

⁴ Ehmed-ul Xasî, *Mewlud-un Nebîyî*, Litoğrafya Matbaası, Diyarbekir Vilayeti, 1899

- Malmîsanij, *Ehmedê Xasî*, "Mewlidê Nebî", *Hêvî: Kovara Çandîya Giştî*, No: 4, Êlon-1985, Paris, r. 75-97

- Seydayê Mela Ehmedê Xasî, *Mewlûdê Nebî*, (Transkîrîbekerdox: Mihanî Licokic), Weşanxaneyê Firat, İstanbul 1994

⁵ Usman Efendîyê Babij, *Mewlûda Nebî Biyîşa Pêxember*, Kitabxana Hawarê, No. 4, Şam, 1933

- Celadet Bedirxan, "Zarê Dumilî û Mewlûda 'Usman Efendî'" *Hawar*, Hejmar: 23, 16 tîrmeh 1933 Şam (Cilda yekem a *Hawarê*) Weşanên Nûdem, s. 603-608

- J. Îhsan Espar, "Çend Nuştey û Kitabê Kirdkî" *Zend: Kovara Lêkolînî*, Hejmar: 1, Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Payîz-1996 İstanbul, s. 44-48

⁶ Roşan Lezgîn, "Destpêkê Edebîyatê Modernî yê Kîrmanckî (Zazakî)", *Vate: Kovara Kulturî*, Numre: 34, İstanbul, 2010, s. 66-72

⁷ Malmîsanij & Mehmûd Lewendî, *Li Kurdistanê Bakur û Li Tirkiyê Rojnamegeriya Kurdî*, Öz-Ge Yayınları, Ankara, 1992, s. 274-276

⁸ Zinar Silopi, *Doza Kürdistan*, s. 164, Aktaran: Malmîsanij, *Diyarbakirli Cemilpaşazadeler ve Kürt Milliyetçiliği*, Avesta Yayınları, İstanbul 2004, s. 240

yapılırken, 12 Eylül 1980 askeri darbesi olur. Türkiye’de yayını sürdürme olanağı kalmayınca, dergiyi yayımlayanlar dördüncü sayının hazır olan yazılarını İsveç’e gönderdiler. Söz konusu bu son sayı, 1981 yılında Stockholm’de yayımlandı. Dört sayısı toplam 334 sayfadan oluşan *Tîrêj* derginin 130 sayfası Kırmanca lehçesine ayrılmıştır. Her sayısındaki sunuş yazıları da Kurmanca ve Kırmanca (Zazaca) lehçelerinde yazılmıştır.

İlk sayısında, Türk edebiyatından Nazım Hikmet’in “Onlar” adlı şiiri ile Sabahattin Ali’nin “Koyun Masalı” adlı öyküsünün çevirisinin yanı sıra, sözlü Kırmanca edebiyatından “Şîretê Kali” (Dedenin Öğütleri) adlı bir mesel, ayrıca Kırmanca Atasözleri’nden bir derleme ve daha sonra, ilk Türkçe-Zazaca sözlük olarak yayımlanacak olan sözlüğün ön çalışmaları yer almaktadır⁹.

Derginin ikinci sayısında, artık Kırmanca olarak üretilen modern edebiyatın ilk örnekleri olan “Etnik” ve “Kıtabê Ramıtey” (Ekilmiş Kitaplar) adlı iki modern şiir ve “Engıştê Kejë” (Kejë’nin Parmakları) adlı ilk Kırmanca öykü vardır. Ayrıca, konuşma dili ile yazı dili arasındaki farkı ve sorunları konu alan ilk Kırmanca makaleye rastlıyoruz. Aynı sayıda, “Ê Ma Wo” (Bizimkidir) ve “Bımusne” (Öğret) adlı iki kısa şiir daha, “Xal û Warıza” (Dayı ile Yeğen) adlı bir halk öyküsü, yine, “Çıbenokê Zazaki” (Zazaca Bilmeceler) ve sözlük çalışmasının devamı yer almıştır.

Tîrêj’in 3. sayısında, modern Kırmanca şiirinin ilk örneklerinin devamı olan “Zerra Mı” (Yüreğim), “Ewro û Meşti” (Bugün ve Yarın) ve “Ma Bı Çıman Diy” (Gözümüzle Gördük) başlıklı üç şiir vardır. Yine, Diyarbakır ve Erzincan Kırmanccasını dilbilimsel olarak karşılaştıran önemli bir makale, Amerikalı bir oryantalistin 1860 yılında Zazaca’dan bahseden bir çalışmasını konu alan bir yazı, derlenmiş Kırmanca bilmeceler, “Pira Hewtsera” (Yedi Başlı Cadı) başlıklı bir halk masalı ve sözlük çalışmasının devamı aynı sayıda yer almaktadır.

Stockholm de yayımlanan 4. sayıda ise “Ma Çı Waşt?” (Ne İstedik?), “Erik” (Vay be) ve “Deza” (Amcaoğlu) adlı üç şiir, Dersim yöresinden Seyîd Qazî’ye ait bir halk ezgisinin yanı sıra Türkçeden Kırmanccaya çevrilmiş ikinci şiir olarak Hüseyin Ferhad’ın bir şiiri “Vılê Kurdan” başlığıyla yer almış. Yine bu sayıda “Zazaki Dır Pronav (Zamir)” (Zazacada Adıllar) başlıklı Kırmanca dilbilimi alanında önemli bir makale ve sözlük çalışmasının devamı var.

⁹ Malmısaniy, *Zazaca-Türkçe Sözlük, Ferhengê Dimilkî-Tirkî*, Weşanên Deng, Uppsala, 1987

Tîrêj dergisinin her dört sayısında adı geçen Kırmancca (Zazaca) eserlerden iki kısa şiir ve bir halk masalı hariç, diğerlerinin tümü, “M. Dewij”, “Dewij”, “Pankısar Zerteng”, “M. Bırindar” ve “Roşan Bariçek” mahlaslarını kullanan **Malmîsanij**’e aittir. Yani, açık bir şekilde modern Kırmancca edebiyatının kurucusu Malmîsanij’dir, diyebiliriz. Zaten *Tîrêj* dergisinde yayımlanan şiirler daha sonra ilk modern Kırmancca şiir kitabı olarak “*Herakleîtos*” (1988) adıyla, sözlük çalışması “*Zazaca-Türkçe Sözlük*” (1987) adıyla ilk Zazaca-Türkçe sözlük olarak ve halk edebiyatından derlenen eserler de “*Folklorê Ma ra Çend Numûney*” (1991) adıyla daha sonra kitap olarak yayımlandılar¹⁰.

Malmîsanij tarafından başlatılan modern Kırmancca edebiyatı, *Tîrêj* dergisinden sonra bu kez Avrupa’da yayımlanan *Armanc*, *Hêvî*, *Çira* ve *Berbang* gibi dergilerde sürdürülür.

Türkiye’de Kürtler üzerinde sürdürülen katı baskılardan dolayı Avrupa’ya göçmüş bir grup Kırmanc (Zaza), 1996 yılında “Vate Çalışma Grubu” adıyla bir çalışma grubu kurdular. Bu grup, İsveç, Almanya, Diyarbakir ve Dersim’de sürdürülen ve şimdiye kadar on sekiz kez yapılmış Kırmancca Toplantıları’nda bu lehçenin yazım kuralları ve terminolojisi üzerinde çalışmalar yaparak bu alanda önemli adımlar attı¹¹. Grup, Stockholm’de 1997 yılında *Vate* adında Kırmancca (Zazaca) bir kültür dergisi de yayımlamaya başladı. İşte, modern Kırmancca edebiyatının açılıp serpilmesi ve yaygınlaşması için tam olarak bir okul görevini yerine getiren süreli yayın, şimdiye kadar 35 sayısı yayımlanmış olan adı geçen *Vate* dergisidir.

Vate dergisinin ilk 33 sayısında 155 kişi yazı yazmıştır. Toplam 744 çeşit başlıktan 267 tanesi şiir, 47 tanesi de öykü olmak üzere 304 tanesi edebi eserdir¹². Kırmancca edebiyatının gelişimi çok geç bir dönemde, aslında 2000’li yıllarda oluşmasını göz önünde bulundurursak, bunlar çok önemli rakamlardır. Aynı grubun çalışmaları çerçevesinde, 2003 yılında faaliyete başlayan Vate Yayınevi’nin açılmasıyla birlikte modern Kırmancca edebiyatında kitaplaşma sürecinin de hızla geliştiğine tanık oluyoruz. 2003 yılında kurulan Vate Yayınevi’nden yayımlanan toplam 39 Kırmancca kitaptan 18 tanesi edebi eserdir¹³.

Şiir

¹⁰ Hazırlayan: Zazaki.Net, “Biyografi: Malmîsanij”, *Zazaki.Net*, <http://www.zazaki.net/haber/malmsanij-61.htm>

¹¹ Malmîsanij, “Grûba Xebate ya Vateyî”, *Zazaki.Net*, http://www.zazaki.net/html_page.php?page=gruba_xebate

¹² İhsan Espar, “Vate Çalışma Grubu ve Vate Dergisi Çalışmaları”, *Zazaki.Net*, <http://www.zazaki.net/haber/vate-calisma-grubu-ve-vate-dergisi-calismalari-775.htm>

¹³ Deniz Gunduz, “Weşanxaneyê Vateyî”, *Zazaki.Net*, http://www.zazaki.net/html_page.php?page=wesanxane_vate

Tespit ettiğim Kırmıanca şiir kitapları 11 adettir:

- 1) Malmîsanij, *Herakleitos*, Weşanên Jîna Nû, Uppsala, 1988, 51 sayfa
- 2) İlhamî Sertkaya, *Min Hesretan de Mevirde: Meso*, Den Haag 2002, 70 sayfa
- 3) Çetîn Satıcı, Azebe, *Weşanên Sî*, İstanbul 2002, 112 sayfa
- 4) İlhamî Sertkaya, *Zerîya Min To de Mend*, Weşanxana Afişî - Medya, Hollanda, 2003, 71 sayfa
- 5) Çetîn Satıcı, *Roja Sîpîye*, Elma Yayınları, İstanbul, 2003, 83 sayfa
- 6) W. K. Merdimîn, *Dîwan*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2004, 99 sayfa
- 7) Roşan Lezgîn, *Dêsan de Sûretê Ma Nimite*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2005, 77 sayfa
- 8) Zulkuf Kîşanak, *Delala Çimrengîne rê Qesîdeyî*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2007, 96 sayfa
- 9) J. İhsan Espar, *Dilopê Zerrî*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2008, 56 sayfa
- 10) Newzat Valêrî, *Dejê Nimiteyî*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2009, 80 sayfa
- 11) Fexrî Ergun, *Diza Sêregî*, Arya Yayınları, İstanbul, 2010, 100 sayfa

Bunlardan, sadece W. K. Merdimîn'in "Dîwan" adlı eserini, tanımını yaptığım "modern" kavramı içerisinde değerlendirmekte zorlandım. Modern bir zamanda yazılmış olsa bile, bu kitapta yer alan şiirlerin bir kısmı klasikleşmiş "belli bir gelenek çerçevesinde" üretilmiştir. Ama diğer kitapların tümü yaptığım "modern edebiyat" tanımına uymaktalar.

Modern Kırmıanca şiirine genel olarak baktığımızda, tema açısından, milli/ulusal durumun, bu yöndeki özlemlerin beraberinde getirdiği travma derinlerde hissedilse de, modern Kırmıanca şiiri sloganik, ajitatif ve didaktik bir söylemden uzaktır. Çoğu şairde sanatsal estetik kaygı rahatlıkla kendisini hissettirmekte ve çok farklı temalara rastlanmaktadır.

Yukarıda yaptığım tanımda, edebiyatta, dilin gündelik kullanımından nitelikçe farklı, daha doğrusu, dilin estetik bir şekilde kullanıldığını söyledim. Bu açıdan, modern Kırmıanca şiirine baktığımızda, Vate Çalışma Grubu içerisinde çalışan veya grupla ilişkide olan şairlerde, dil, hakikaten çok arı, kristalize bir şekilde kullanılmıştır. Ancak Vate Çalışma Grubu dışında yazan şairlerde -şiirsel anlatımı etkileyecek düzeyde olmasa bile- dilin kullanımı açısından kimi sorunlar mevcuttur. Bu şundan kaynaklanmaktadır. Kimi edebiyatçılar, daha dilin yapısı, özellikleri, grameri ve yazım kurallarını tam olarak tanımamışken, romantik bir hevesle en önce şiirle edebiyata başlamaktadır. Modern Kırmıanca şiirinin kimi örneklerinde de bu duruma rastlamak mümkündür.

Öykü

Modern Kırmancca edebiyatının dikkat çekici türlerinden birisi de, öyküdür. Tespit ettiğim Kırmancca öykü kitapları 11 adettir:

- 1) Roşan Lezgîn, *Binê Dara Valêre de*, Birinci baskı, Weşanxaneya Apecê, Stockholm 2002, 72 sayfa, İkinci baskı, Vate Yayınevi, İstanbul 2002, 75 sayfa
- 2) J. Îhsan Espar, *Beyi Se Bena?*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2004, 62 sayfa
- 3) Denîz Gunduz, *Hîkayeyê Koyê Bîngolî*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2004, 138 sayfa
- 4) Munzur Çem, *Hewnê Newroze*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2005, 135 sayfa
- 5) Munzur Çem, *Antolojîyê Hikayanê Kirmanckî (Zazakî)*, Weqfa Kurdî ya Kulturî Li Stockholmê, Stockholm, 2005, 158 sayfa
- 6) Roşan Lezgîn, *Halîn*, Weşanxaneya Komalê, İstanbul, 2006, 107 sayfa
- 7) Huseyîn Karakaş, *Omîd Esto*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2006, 65 sayfa
- 8) Jêhatî Zengelan, *Gorse*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2007, 109 sayfa
- 9) Roşan Lezgîn, *Ez Gule ra Hes Kena*, Vate Yayınevi, İstanbul 2007, 84 sayfa
- 10) Murad Canşad, *Xafilbela*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2008, 85 sayfa
- 11) Alî Aydın Çîçek, *Teberik*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2010, 95 sayfa

Öyküde, dilin kullanımı açısından, çok belirgin olarak karşımızda duran özellik, Vate Çalışma Grubu'nun tespit ettiği yazım kuralları ve genelde önerdiği sözcük formlarının kullanılmış olmasıdır. Çünkü Kırmancca yazan öykücülerin çoğunluğu Vate Çalışma Grubu'nun üyeleri ya da grupla ilişkide olanlardır. Diğer bir özellik de, Roşan Lezgîn'in Komal Yayınevi'nden yayımlanan "Halîn (Yuva)" adlı kitabı ve Stockholm Kürt Kültür Vakfı'nın yayımladığı "Antolojîyê Hikayanê Kirmanckî (Zazakî)" adlı kitap hariç, diğerlerinin tümü Vate Yayınevi'nce yayımlanmış olmasıdır.

Tema açısından, şiirdeki karakteristik özellikler, hemen hemen öyküde de kendisini göstermektedir. Kırmancca öykülerde klişe örneklere pek rastlanmaz. Bu durumu, Kırmanca (Zaza) edebiyatçılarında edebi/estetik bilincin bir göstergesi olarak okumak gerekir. Çünkü hakikaten Kırmancca öyküler, edebi kriterler, öykü kalitesi ve dilin kullanımı açısından, genel olarak belli bir seviyenin üzerindedirler. Kırmancca öyküler arasında es geçilecek, dikkate alınmayacak örnekler yok derecesindedir. Kırmancca öykücülerin en belirgin özelliklerinden birisi, dili düzgün ve ekonomik kullanmalarıdır. Dili metaforik bir şekilde kullanmak edebiyatın bir özelliğidir elbette ama henüz standartlaşma evresini tamamlayamamış, Kürtçe gibi aşırı baskı ve asimilasyona tabi tutulmuş, geri bırakılmış yaralı dillerde dilsel metaforun kontrolsüz, rastgele ve hatta bilinçsizce yapılması,

anlaşılma, dilde kaos/karmaşa yaratma durumunu beraberinde getirdiğinden, dilin temel yapısı zedelenir, yapay bir dil oluşur. Ama Kırmance'da kontrollü bir redaksiyon mekanizması olduğundan, dilin çok daha temiz ve istikrarlı bir şekilde gelişimini sürdürdüğü görülüyor. Öte yandan, Kırmance öykülerinde belli bir kalite olduğundan, daha doğrusu, ta başından, ilk ortaya konulan eserlerden başlayarak belli bir seviye tutturulduğundan, sonradan bu alana dâhil olmak isteyen öykücüler de bunu gözetmek zorunda kalıyor. Böylece gittikçe öykü kalitesinin yükseldiği görülmektedir¹⁴.

Şu an Kırmance (Zazaca) edebiyatında başat rolde olan tür öyküdür. En popüler, en çok okunan, en çok yazılan öyküdür. Örneğin, 2009 sonbaharında "Binê Dara Valêre de" (Söğüt Ağacının Altında) adlı kitaptan alınan "Baba" adlı öykü aynı adla filmleştirildi¹⁵. Böylece öykünün, diğer sanat dallarının gelişimine de kaynaklık edeceği, katkı sunacağı ve bu sürecin gittikçe gelişeceği görünmektedir.

Roman

Son olarak üzerinde duracağımız tür, romandır. Burada, yine önce bir döküm yapacak, ardından bir analiz girişiminde bulunacağım. Kırmance edebiyatta tespit ettiğim roman sayısı 5'tir:

- 1) Deniz Gunduz, *Kilama Pepûgî*, Vartan, Anqara, 2000, 536 sayfa
- 2) Munzur Çem, *Gula Çemê Pêre*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2007, 538 sayfa
- 3) İlhamî Sertkaya, *Kilama Şilane*, Pêrî Yayınları, İstanbul, 2007, 144 sayfa
- 4) Jêhatî Zengelan, *Zifqêra Berî*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2009, 190 sayfa
- 5) Deniz Gunduz, *Soro*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2010, 525 sayfa

Deniz Gündüz'e ait ilk Kırmance roman "Kilama Pepûgî" (Guguk Kuşunun Türküsü)n'de, ağırlıklı olarak 1915 Ermeni Tehciri dönemi ve sonrası bir atmosferde, yerleşik Kürt-Ermeni ilişkileri, Kürt aşiretleri arasındaki ilişkiler ve zamanın yaşam biçimi çok sade ama bir o kadar da zengin bir dille anlatılıyor. Deniz Gündüz'ün ikinci romanı "Soro" (Kırmızı) ise, 1990'lı yıllarda, Muş bölgesinde yaşanan çatışmaların atmosferinde geçiyor. Her iki romanda da ideolojik arka plan veya herhangi bir siyasi gönderme yok. Romanda, sadece edebi kaygı söz konusu; yani yazar, kendi ideolojik veya siyasi

¹⁴ Roşan Lezgîn, "Kırmance (Zazaca) Kürtçesinde Öykücülüğün Gelişimi", *Hece Öykü: İki Aylık Öykü Dergisi*, Aralık-Ocak 2010-211, Sayı: 42, s. 65-69

¹⁵ M. Dekak, "İlk Kırmance (Zazaca) Kısa Film Çekildi", *Zazaki.Net*, <http://www.zazaki.net/haber/kirmanca-zazacada-ilk-kisa-film-391.htm>

düşüncesini anlatımından uzak tutmuş. Dilin zenginliği açısından her iki romana baktığımızda, Türkçe romanında Yaşar Kemal'in Türkçeye kazandırdığı zenginliğe benzer bir durum, Kırmanca hesabına söz konusudur diyebiliriz.

Munzur Çem'in 2007 yılında yayımlanan "Gula Çemê Pêre" (Peri Nehri'nin Gülü) adlı romanı da, 1990'lı yılların çatışmalı ortamı sonucunda köyleri boşaltılarak İstanbul'a göç eden Alevi Kürt ailelerin İstanbul'daki trajik yaşamları ve bunun neticesinde gelişen kültürel değişim, insani ve edebi kaygılarla anlatılıyor.

Jêhatî Zengelan'ın "Zifqêra Berî" (Kapı Eşiği) adlı romanı ise, konu açısından son derece ilginç bir örnek. Almanya'da bir kursta tanışan evli bir Kürt erkeği ile yine evli olan bir Amerikalı kadının umutsuz/yasak aşkları anlatılıyor. İlhami Sertkaya'nın "Kılama Şilane" (Şilan'ın Türküsü) adlı romanı da, yine Kürtlerin yaşamından, ülkelerinde uzaklaşmak zorunda kalmalarını anlatan acı karelerle dolu. Ancak, bu her iki roman da, konu açısından kurgusal/fantastik eklemelere, romansal anlatıma açık olmalarına rağmen, romancılar, kendilerini cömertçe yaşanmışlığın, kişisel serüvenlerin sınırlarında hapsedmişlerdir.

Sonuç

Sonuç olarak, edebiyat kuramcısı Roland Barthes, yazarları, "yazar" ve "yazman" olarak iki kısma ayırdıktan sonra, edebiyatta dil araç değil amacın ta kendisidir, der. Yine, İspanyol yazar Juan Goytisolo da, edebiyat, aslında anlatımdan öte dil üzerinde yapılan bir çalışmadır, der. Öte yandan edebiyat, ulusun hakiki maneviyat alanıdır. Edebiyat üretimi ise, edebiyat öznesinin (edip) gönüllü, isteyerek, severek ve zevkle yaptığı estetik bir etkinliktir. Bundan dolayı, herhangi bir dile yürekten sevgi duymayan, dili gerçekten kendi toplumsal (ulusal/milli) kimliği olarak hissetmeyen, o dilde estetik/sanatsal bir eser üretmesi o kadar kolay bir iş değildir. Hele bu, yazılı alanda kullanılmamış, uzun süre yasaklanmış Kürtçe (burada Kırmanca) gibi bir dilin edebiyatı söz konusu ise, edebi üretim çok daha zorlu, çok ağır fedakârlık, adanmışlık isteyen bir uğraş olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü edebiyatla uğraşmak ve edebî eser üretmek isteyen herhangi bir edebiyat üreticisi aday, kullanabileceği hazır, çokça kullanılmış, işlenmiş, standartlaşmış bir dil değil de, ağır sorunları olan bir dille karşılaşılıyor. Yani edebi üretim aşamasında edip, fantastik konulardan çok daha öte ağır dilsel sorunlarla boğuşmak zorunda kalıyor. Hem estetik kaygıları gözetmek hem dilin karmaşık sorunlarını çözmeye çalışmak, yeni bir edebi dil yaratmak görüldüğü kadar kolay bir çaba değildir. Böylesine zorlu, ağır bir

abayı göze almak ve bunu başarmak, son derece fedakârca ve adeta sofiyane bir bağlılığı gerektirir.

Bitirmeden bu çalışmada adı geçen eserlerin yazarları, yani Kırmancca ediplerin bir özelliği de, tam yarısının Alevi, diğer yarısının da şafii inancına mensup olmasıdır. Milli kimlik açısından, yani aidiyet açısından ise, yazarların tümü kendilerini Kürt, Kırmanccayı (Zazacayı) da Kürtçenin beş lehçesinden biri olarak görüyorlar.

Modern Kırmancca edebiyatı, işte bu edebiyatçıların zorlu ve bir o kadar da cesaret isteyen çabaları sayesinde eşiği geçtiği ortadadır. Eęer bundan sonra Kırmancca (Zazaca) ve edebiyatı gelişecekse, tereddütsüz bir şekilde, bu ağır ve bir o kadar da zorlu çabanın eseri olacaktır diyebiliriz.